



SUSANNE RENÉE GRUNKIN

Fredning af træer

Fredning af Frederiksberg Allé

Fredningens foremål

I år blev Frederiksberg Allé fredet. Set ud fra et lovgivningsmæssigt perspektiv er formålet beskrevet i 'Bekendtgørelse af lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer'. Her står, at vi med en fredning kan værne om landets ældre bygninger af arkitektonisk, kulturhistorisk eller miljømæssig værdi. Kriterierne for en fredning handler også om, at dokumentere en samfundsmæssig udvikling. Frederiksberg Allé er ikke en bygning, men et landskabsarkitektonisk værk, men ellers har den det hele.

Med et emotionelt blik, hvad er det så vi ikke vil miste – ikke vil undvære, når vi freder en bygning eller et bymiljø? Det kan være fordi vi identificerer os med en bygning eller bymiljøet, det kan være, at vi oplever en unik stemning og atmosfære, der knytter sig dertil, eller det kan være de minder, den historie, som forbinder os til stedet eller bymiljøet. Frederiksberg Allé har absolut det hele.

I følge § 3 kan kulturministeren frede ikke blot bygninger, men også selvstændige landskabsarkitektoniske værker af væsentlig arkitektonisk eller kulturhistorisk værdi. Selve fredningen er et fællesbegreb for en særlig beskyttelse, der også:

- indbefatter en indskrænkning af en grundejers rettigheder over sin ejendom.
- rummer en nuancering af forskellen på 'fredet' og 'bevaringsværdig', for ud over fredningens særlige arkitektoniske eller kulturhistoriske kvaliteter, omfatter det også noget om betydningsfulde perioder i landets historie, der kan siges at have national betydning.



SUSANNE RENÉE GRUNKIN · Landskabsarkitekt MDL
Formand danske Landskabsarkitekter



Argumenter

Slots- og Kulturstyrelsen udsendte den 12. marts 2018 den endelige afgørelse til høringsparterne om, at en fredning af Frederiksberg Allé inkl. Sankt Thomas Plads, og Frederiksberg Runddel, blev disse argumenter fremhævet som bevæggrunde for fredningen .

Høringsparterne havde følgende argumenter:

Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur: "... en fredning vil sikre de arkitektoniske og kulturhistoriske værdier i det selvstændige landskabsarkitektoniske værk..."

Frederiksberg Kommune: "...der er tale om byrum af enestående værdi og af national betydning..."

Danske Landskabsarkitekter: "Det er et vigtigt landskabsarkitektonisk værk at få fredet. Hele anlæggets tværsnit og geometriske opbygning, som er identisk med det oprindelige barokanlæg, er uden sidestykke nationalt som internationalt."

Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur på Frederiksberg: "...det er vigtigt, at bevare alléens herlighedsværdier."

Havehistorisk Selskab: "ud over sin store betydning for lokalområdet fremstår alléen også som et velbevaret eksempel på et storslået barokanlæg i europæisk sammenhæng."

Københavns Museum: ”... alleen og pladserne fremhæves som et historisk mættet og levende kulturmiljø. Således formidler alleens iscenesættelse af adgangen og overgangen fra København til Frederiksberg på glimrende vis også forskellen på de to kommuner.”

Argumenterne handler altså om, at alléen er lykket med at vokse og bestå som en anden standhaftig tinsoldat, mens samfundsudviklingen forandrede området omkring den fuldstændigt.

Alléens kendetegn

I følge landskabsarkitekt Jette Abel (Gyldendal, Den Store Danske) består en allé af en gade, vej eller havegang, der kantes på begge sider af ensartede trærækker. Vi kender alléen fra 1600-tallets franske barokhaver, hvor linjer skar gennem det omkringliggende landbrugsland, så ingen kunne være i tvivl om, at området tilhørte en stor jordbesidder. Det var én af barokkens kendetegn og virkemidler.

De ældste danske alléer er fra begyndelsen af 1700-tallet. De blev anlagt ved kongelige veje, der førte til slotte og slotshaver.

Som allétræer benyttes oftest lind, platan, hestekastanje, røn, løn, akacie og oprindeligt også elm. Lindetræets ensartede kroneform gør den særlig egnet som homogen struktur modsat fx akacie, hvis uregelmæssige kronebygning insisterer på at vise individualitet. Såvel de gamle som de nyplantede alléer i byerne har vanskelige vilkår. Gamle alléer er ofte for smalle til nutidens trafikbelastning ligesom stressede miljøer med forurening, dårlig jord og mekaniske skader udforrer både vækst og sundhed for unge såvel som ældre træer.

Frederiksberg Allé

Frederiksberg Allé udgør i dag et centralt element i byen Frederiksberg. Den udgår fra Vesterbrogade og ender ved indgangen til Frederiksberg Have. Selve alléplantningen, der først begynder ved Sankt Thomas Plads, består af lindetræer. Gamle malerier viser dybe grøfter i vejprofilen, men i dag er den grønne gade anlagt med brede promenadefortove og med de to rækker kandelaberklippede lindetræer på hver side – i alt fire rækker. Denne formklipping efterlader en karakterfuld smal trækroner med 3-5 opadstræbende hovedgrene.

Hvert år bliver træerne beskåret, så de beholder den særlige form, som får dem til at ligne en kandelaber-lysestage.

Alléen adskiller sig fra andre gamle alléer som Ledreborg Allé og Jægersborg Allé, ved at dens omgivelser har forandret sig markant fra at være det åbne land til i dag at være en tæt by. Den adskiller sig også ved at kunne rumme et bredt vejprofil, der holder trafikken lidt på afstand fra promenaderne og bygningernes facader.

Tidslinje – Frederiksberg Allé

En opsummerisk tidslinje fortæller lidt om, hvordan Frederiksberg Allé har udviklet sig fra at være en landevej forbeholdt konge og hof til at blive en attraktiv bygade.

1700-04 blev Frederiksberg Allé anlagt som kongens private adgangsvej mellem København og Frederiksberg Slot. I begyndelsen hed den Ny Kongevej, som modsætning til Gammel Kongevej, der i 1600-tallet var anlagt som kongens landevej til Roskilde. Alléen lå dengang frit i landskabet og træerne viste retningen i landskabet ligesom de kunne skabe ly, læ og skygge for de rejsende.



- 1780 og fremefter** blev der opført en række landsteder langs alléen.
- 1785** blev der opført en stor jernport med en låge placeret der, hvor alléen tager afsæt fra Vesterbrogade. Kun de kongelige, og senere nogle udvalgte grundejere, havde nøgler til porten og måtte køre på alléen. Efterhånden blev alléen også benyttet af almindelige borgere, der spadserede ud af byen, når de skulle til Frederiksberg Have om søndagen. Frederiksberg Have var dengang åben for offentligheden modsat Søndermarken.
- 1833** blev privat kørsel endelig tilladt og sidenhen, i 1862, blev porten nedtaget, for Frederiksberg Allé udviklede sig til et kvarter med velhavende borgere i pragtvillaer.
- 1857** etablerede Tivolis grundlægger Georg Carstensen forlystelsesstedet Alhambra ved alléen, der bl.a. omfattede en koncertsal med plads til 2.000 personer. Allén udviklede sig da også til et forlystelsesområde, hvor flere teatre og varieteer skød op – teatret Aveny T's hovedbygning er oprindeligt et landsted fra 1850'erne.
- 1867** overtog Frederiksberg Kommune alléen.
- 1926** blev den sidste gennemgribende omplantning foretaget, da mange af de oprindelige træer var forsvundet. De sidste træer blev ryddet af vejen og der blev plantet 400 nye lindetræer, som blev placeret i fire rækker – præcis som på den oprindelige allé.
- 1951** blev kandelaberklipningen foretaget første gang.
- 2017** blev 70 træer erstattet med nye træer.

Tidslinje – Frederiksberg Kommune

Frederiksberg by har gennemgået en forandring fra udflytterlandsby til selvstændig kommune. Parallelt med alléens tidslinje er det derfor også interessant at se på, hvordan Frederiksberg blev etableret som en selvstændig kommune på trods af dens placering midt inde i København – også her er en opsummerisk tidslinje:

Ca. 1620: Vest for Sankt Jørgens Sø blev Ladegården oprettet af Christian 4. Oprindeligt var den avlsgård til Københavns Slot, der kunne forsyne slottet med landbrugsvarer. Til den hørte et større areal af jorde – bl.a. en tidligere landsby Solbjerg. Areal-



mæssigt falder Frederiksberg Kommune i dag stort set sammen med denne ladegårds jorde.

- 1651** blev Allégade etableret ude ved runddelen og Prinsens Gård. Gaden blev anlagt, da Frederik 3. tillod 20 bønder af hollandsk afstamning fra Amager at opføre fæstegårde på begge sider af gaden – Ny Amager kaldtes denne nye by.
- 1697** gjorde en brand det igen af med den hollandske by, fordi kongen ikke ville give hjælp eller henstand, og markerne overgik til hømarker. Hollænderne fik dog lov at beholde selve gårdene.
- 1703** stod Frederik 4.'s Frederiksberg Slot færdigt som kongefamiliens sommerslot opført i italiensk barokstil på toppen af Frederiksberg Bakke.
- Ca. 1734:** Frederiksberg fik sin egen kirke, den der var blevet genopbygget efter branden.

Ca. 1770: velhavende københavnere opførte landsteder og lystgårde og på den måde udviklede byen sig med beboelse og småfabrikker.

I 1858 blev Frederiksberg en selvstændig kommune. Pengekrisen i 1857 satte alt nyt byggeri i stå i en årrække. Først i midten af 1860'erne blev der atter anlagt nye veje, og byen udviklede sig i de følgende år til en bymæssig forstad til København. Bebyggelsen i den nye kommune var fra starten præget af villaer forbeholdt de øverste samfundsklasser. Bl.a. på grund af tilknytningen til kongehuset (Frederiksberg Slot i Frederik 6.s tid), kombineret med traditionen for anlæggelse af landsteder, udviklede Frederiksberg sig til en grøn og landlig enklave mens omgivende kvarterer som Nørrebro og Vesterbro, i samme periode blev tæt bebygget med små lejligheder for arbejderklassen.

1847 blev Danmarks første villa opført på Frederiksberg. Villaen er kendetegnet som en fritliggende bygning til beboelse med omgivende have. Da den blev bygget lå den i landlige omgivelser omkranset af en mur. Sidenhen udviklede området sig til et egentlig villakvarter og villaen blev sidenhen til danskernes foretrukne boligform, sammen med de senere parcelhuse.

1852 besluttede Rigsdagen at frigive den del af det såkaldte demarkationsterræn, der siden 1810 strakte sig fra søerne og udad til det nuværende Falkoner Allé. I 1860'erne blev store områder af Frederiksberg herefter bygget til med villaer i frie og sunde omgivelser til forskel for en efterhånden alt for tæt bebyggede hovedstad. Det var i første omgang overvejende rige borgere. De flyttede væk fra byens seneste koleraepidemi i 1857 der havde dræbt næsten 5.000 københavnere nogle år forinden.

Omkring år 1900 blev landstederne efterhånden erstattet af høj bebyggelse som præsentable ejendomme med lejligheder, som vi kender det i dag.

1902 blev Københavns Kommune forøget med flere af de omkringliggende landkommuner, og selv om København på den måde indlemmede yderdistrikterne og helt kom til at omslutte Frederiksberg, så ønskede Frederiksberg dog at forblive selvstændig, sådan har det været siden.

1970 holdt Frederiksberg sig også fri af Kommunalreformens kommunesammenlægninger.

Alléen og byudviklingen

Ved at sammenflette disse to tidslinjer, får vi et indtryk af, hvordan byen udviklede sig omkring alléen, og hvordan alléen blev påvirket af det.

Frederiksberg lykkedes med at forblive et selvstændigt område og bevarede sin identitet som velhaverområde med herskabslejligheder og villakvarterer. Byen Frederiksberg er lavere, mere åben og mere grøn, mens hovedstaden med sine hastigt voksende og tætte arbejderkvarterer indlemmede landsbyerne rundt om Frederiksberg og smeltede sammen til een kommune.

På samme måde lykkedes alléen med at forblive en landskabelig modstand til byvæksten mens omgivelserne forandrede sig fra landskab til by. Det blev afgørende for, hvordan vi i dag oplever Frederiksberg Allé. Og på den måde fortæller alléen os en interessant historie om den danske samfundsudvikling – om en hovedstad i evig vækst og



om det grønne velhaverområde, der fastholdt sin identitet som modsætning til den omgivende mangfoldige og tætte storby.

Sammenfaldet mellem ny høj bebyggelse fra 1900-tallet og genplantningen af alléen i 1926 tyder på et tilsyneladende pres på de gamle træer, der dels har været udtjente og måske også stod i vejen for den omfattende byggeaktivitet. At man i 1951 foretog alléens allerførste kandelaberklipning på de ca. 20 år gamle træer var et arkitektonisk greb, der fremhævede alléen som et barokelement. Det var samtidig en kronereduktion, der formentlig også af praktiske hensyn sikrede træernes fortsatte plads i det, der nu var blevet en egentlig bygade. Fire rækker fuldkronede lindetræer gennem en storbygade med høje boligejendomme ville snart kunne blive en enorm udfordring i forhold til mangel på dagslys og plads. Trods det brede gadeprofil kunne der snart blive trængsel i gaderummet, hvis de fire rækker træer skulle vokse sig til store fuldkronede og tætlovede lindetræer i det, der nu var en bygade.

Alléen har på den måde skiftet rolle undervejs fra eksklusiv kongevej for hoffets folk, til yndet promenadestrøg for de sammentrængte københavnere, og nu er alléen et historisk mættet og levende kulturmiljø. På den måde er den lykkedes med at udvikle sin funktion og betydning og fastholde sin plads i et område i forandring – fra land til by og til storby.

Unikt landmark i byen

I dag er alléen med til at definere, hvordan vi oplever Frederiksberg Kommune – som en grøn kommune med mange træer i et bygget miljø med villaer, villahaver og elegante ejendomme i gader med mange gadetræer. Med andre ord er her tale om en storbykommune, der på forunderlig vis har bevaret det landskabelige præg gennem mængden af bytræer både som parktræer, karaktertræer på pladser og gader – og som markante allétræer. Træerne har sat sit præg på samme måde som de præsentable ejendomme, der samlet set er kommunens kendetegn – her er urban idyl.

Frederiksberg Allé er et landmark vi orienterer os efter, ligesom alléen spiller en rolle som et prægtigt og særpræget byrum, for omkring dette barokelement er der opstået et unikt og stemningsfuldt bymiljø med både lokalt præg i form af borgere, der promenerer eller mødes over en kop kaffe og med storbypræg fordi gaderummets store og langstrakte skala, der refererer til Paris' boulevarder og hvor blandingen

af både teatre, beværtninger og cafeer, også trækker turister og andre besøgende til. Alléen er en attraktion for hele hovedstadsområdet og en attraktiv adresse i kraft af herlighedsværdierne.

Bærende fredningsværdier

I afgørelsen om fredningen af Frederiksberg Allé står der at: "Overordnet skal styrelsen bemærke, at Frederiksberg Allé og Runddel som et stort landskabsarkitektonisk værk ikke blot afspejler sin barokke oprindelse. Den afspejler tillige den dynamik og de forandringer som over 300 års historie medfører, herunder udskiftning af træer, skiftende belægninger og ikke mindst alléens forskellige trafikale funktioner."

Ordet 'dynamikken' er værd at hæfte sig ved. Ud over den store byggeaktivitet, der må have været i begyndelsen af 1900-tallet med opførelsen af palæejendommene, så peger ordet direkte hen på det ekstra pres alléen snart igen vil komme under med de ufravigelige politiske krav (Kommuneplan 2017) om anlæg af cykelstier, og skybrudssikring. Og presset kommer helt tæt på hvert træ.

Fordi fredningen jo også indskrænker en grundejers rettigheder over sin ejendom, så vil det have betydning for kommunen, hvilke muligheder den har for at videreudvikle området omkring alléen. Hvis ikke man finder ud af at løse regnvandsproblemerne på anden vis, som ved at omdanne flere af byens grå overflader til grønne overflader, så bliver alléens bærende fredningsværdier en afgørende rettesnor for, hvad der er tilbage at kunne forandre. Værdierne handler om den landskabelige modstand overfor byudviklingen, det handler om alléens hovedidé, træernes formation, sunde vækst og form, den velbevarede, barokke hovedgeometri (længdesnit og tværprofil), promenaderne, de karakteristiske belægninger, monumenterne og andre installationer fra forskellige perioder.

Der er tale om, at man må udarbejde en manual for fredningen med en nøje beskrivelse af anlæggene og de bærende fredningsværdier samt en detaljeret plejeplan navnlig for vedligehold af lindetræerne.

Fredning og forandringsparathed

Storbyerne synes altid at være i gang med at vokse og i disse år er væksten ekstra kraftig. Den identitet vores fredede kulturarv kan bidrage med, bliver stadig mere fortyndet i takt med, at byen bliver



tættere og højere. I de større byer synes vores kulturarv reduceret til små øer i et developerhav.

I år, hvor det er Bygningsfredningslovens 100 års fødselsdag, glæder vi os over vores mulighed for at passe på vores fælles kulturarv. At kulturarven skaber identitet og at identitet skaber mennesker er Frederiksbeg Allé et godt eksempel på. Mens bygninger oftest er for nogle få, men vores byrum og bymiljøer er for alle. Når vi freder et bymiljø tager vi vare på noget, som ikke alene er et værk men noget, der vedkommer os alle.

Men netop fordi byrum hele tiden er i brug og skal kunne tilpasse sig ændrede behov over tid, så nytter det ikke noget, at en fredning er ensbetydende med stilstand. Vi kan ikke fastfryse ét billede og der har Frederiksberg Allé allerede udvist den nødvendige forandringsparathed gennem tiden. Det, der både er smukt og bliver brugt, det holder længere, for vi holder af det og passer på det. Bevaring af kulturarv er både bæredygtigt og en af vore bedste indtægtskilder.



Træerne understreger, at denne gade er som ingen anden gade i byen. Hvert eneste træ er et unikt træ fordi alle mandetimerne og omhuen, der ligger i kandelaberklipningen giver en fantastisk effekt. Men herfra er der et stort spring til nutidens behov for at tilpasse byen til den stadigt stigende trafik, til at skabe gode forhold for cyklister og til at afhjælpe regnvandskatastrofer gennem klimasikringsprojekter. Disse to umiddelbart modsatrettede forhold er heldigvis set løst godt andre steder som på Sankt Annæ Plads i København og Lindevangsparken også på Frederiksberg. Her er opgaverne blev løftet i respekt for kulturarven gennem høj faglighed.

Morgendagens fredninger

Vi har alle et stort ansvar for at lære de nye generationer vores kulturarv at kende, så også de kan løfte ansvaret, når deres tur kommer. De skal vedgå arv og gæld og dermed fremtidssikre fortællingen om samfundsudviklingen i Danmark. Og hvad har vi i byen om eksempelvis 50 år, som vi ikke vil miste – ikke vil undvære?

I forhold til fredning af træer er der potentiale for, at vellykket etablering af bynatur over tid kan opfylde kriterierne for at blive fredet som en del af et bymiljø. Her vil det nok snarere være træer plantet efter det groedes princip, med artsdiversitet og i en grøn sammenhæng, der demonstrerer, hvordan en menneskeskabt natur fungerer i en fortættet storby og bidrager til en både smukkere, sundere og en mere behagelig storby at være i.

Det vil kunne ske i takt med, at vi med tiden identificerer os mere og mere med den bæredygtighedstankegang, der vinder indpas i samfundet, og som ligger bag bynaturens arkitektoniske greb. Vi kommer til at føle os mere og mere hjemme i den æstetik, der følger med, fordi vi forstår den og derved kan komme til at holde af den. Og så passer vi, med god vilje, bedre på den – på samme måde som vi indtil nu har gjort det med barokalléen på Frederiksberg.

